

Peter
Handke

**SPORI
POVRATAK
KUĆI**

Četvoroknjižje

Preveo s nemačkog
Žarko Radaković

■ Laguna ■

Naslov originala

Peter Handke

LANGSAME HEIMKEHR. ERZÄHLUNG

DIE LEHRE DER SAINTE-VICTOIRE

KINDERGESCHICHTE

ÜBER DIE DÖRFER. DRAMATISCHES GEDICHT

Langsame Heimkehr. Erzählung. © Suhrkamp Verlag
Frankfurt am Main 1979

Die Lehre der Sainte-Victoire. © Suhrkamp Verlag Frank-
furt am Main 1980

Kindergeschichte. © Suhrkamp Verlag Frankfurt am
Main 1981

Über die Dörfer. Dramatisches Gedicht. © Suhrkamp
Verlag Berlin 1981

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp
Verlag Berlin

Translation copyright © za srpsko izdanje 2023, LAGUNA

**SPORI
POVRATAK
KUĆI**

Četvoroknjižje

Sadržaj

Spori povratak kući	9
Pouka Sent Viktoara	139
Detinja povest	205
Kroz sela.	271
<i>O piscu.</i>	339

SPORI POVRATAK KUĆI

Pripovest

*„I onda, dok sam naglavačke posrtao niz stazu,
tu bi najedanput neka forma.“*

1. Iskonske forme

Zorger je nadživeo već nekoliko njemu bliskih ljudi i nije više ni za čim čeznuo, premda je često osećao nesebičnu radost bitisanja, a povremeno i animalnu potrebu za srećom, onu što pritiska očne kapke. S jedne strane spreman za spokojnu harmoniju, koja se i kao vedra sila prenosila na druge, onda opet isuviše lako uvredljiv pred premoćnim činjenicama, poznavao je izgubljenost, hteo je odgovornost i bio je obuzet traganjem za formama, njihovim razlikovanjem i opisivanjem, polazeći od predela, gde je („u polju“, „na terenu“) ta često mučna, takođe i zabavna, u srećnom slučaju trijumfalna delatnost bila njegov posao.

Po završetku radnog dana u svetlosivo premazanoj drvenoj kući sa zabatom, na rubu naselja nastanjenog prevashodno Indijancima, daleko na krajnjem severu tog drugog dela zemlje, u kući koja je njemu i njegovom kolegi Lauferu već nekoliko meseci služila kao laboratorija, istovremeno i kao stanište, pospremio je naizmenično korišćene mikroskope i dvoglede u zaštitne futrole, i lica još iskrivljenog od mnogobrojnih promena pogleda, prolazeći kroz taj epizodni prostor, spolja sazdan od svetlosti zalaska sunca, sa lebdećim vunastobelim semenjem

žbunastih topola, kao kroz neki hodnik za kraj radnog vremena, prešao je na „svoju“ obalu.

Na toj glinenoj podlozi obale – mogao je dole i da skoči – počinjala je neizmerna oblast reke koja je, bežeći ka punom krugu horizonta, blistajući pusta, plaveći ploču kontinenta od istoka prema zapadu i istovremeno meandrirajući prema severu i jugu, uvek tek po tačkasto naseljenoj, a uistinu nenastanjenoj niziji, udarala lakim, širokim, gotovo morskim talasima o kopno, nadomak Zorgerovih nogu, premeštena usled sezonske suše i zaustavljenih otapanja glečera natrag iza široke šljunkovite i kamenite površi i iza još vlažne, blatnjave strmine.

Površina reke bila je poput stajaće vode, između ostalog i zato što se na sve strane rastezala sve do horizonta, čije linije, međutim, kao fenomen meandarskih zavijutaka, nisu nastale od plima nadolazećih sa istoka na zapad, nego od čvrstog tla, obala tamošnjih rečnih okuka sa šikarom žbunastih topola, ili veoma niskim rastinjem, po sebi retkim, koje je pak iz daljine nalikovalo zgusnuto nazupčanim vrhovima četinarskog drveća.

To prividno more, oivičeno sa svih krajeva neba pojasevima naizgled zaravnjenim, proticalo je onamo, naravno, neuhvatljivo brzo i, ne uzimajući u obzir ono kao u kadi pljuskanje talasa o muljevitu obalu, takođe, bezglasno i skoro jednako glatko, kao neko strano telo koje je ispunjavalo čitavu niziju, odslikavajući u žutom sunčev zalazak, najpre uopšte neprepoznatljivo kao voda, sa odeljenim ostrvskim komadićima i peščanim sprudovima koji su u nejasnom sutonskom zraku već ležali bezreljefni; samo tamo gde su se nad jamama, udubljenjima i rupama na peščanom i šljunkovitom dnu rečnog korita stvarali na površini vode vrtlozi u inače tako kompaktnoj metalnožutoj masi ovi levci, što su u mestu snažno kružili, nisu pokazivali žuto, nego, pod drugim, u odnosu na glatku reku oštrijim uglom prema nebu, nekakvo udaljenije dnevno plavo, iz čije su nutrine, u inače skoro savršeno mirnom oticanju, dolazili tihi šumovi, kao iz potoka.

Zorger je bio ushićen mišlju da je ta divljina pred njim, u višemesečnom posmatranju, u (približnom) doživljavanju njenih oblika i njihovog nastajanja, postala njegov u najvećoj meri lični prostor; te različite sile, dejstvujuće u slici predela a da ih nije morao najpre svojim trudom dozivati u predstavu, tako žive već u samom toku opažanja, u isto vreme i u uočavanju velike vode, njenog proticanja, njenih vrtloga i brzaka, delovale su na njega, preobraćene prema svojim zakonima u neku dobroćudnu unutrašnju silu, okrepljujuće i umirujuće, čak i ako bi nekada u spoljašnjem svetu bivale i razorne (i tu razornost još uvek nastavljaše).

Bio je ubeđen u svoju nauku, jer mu je pomagala da oseti gde se on sam svaki put nalazi; svest da je sada upravo stajao na žalu ravne obale, dok je druga obala, milju udaljena, između ostrva jedva vidljiva, upravo bila nešto strmija, i da je tu čudnu asimetričnost odbijajuće sile mogao pripisati okretanju Zemlje, nije bila neprijatna, pre je navodila na ideju o preglednoj civilizovanosti i zavičajnosti zemaljske planete, ideju koja je njegov duh činila raspoloženim za igru, a njegovo telo sportskim.

Tu je i ona trenutna predstava, u kojoj su, istovremeno sa semenjem topola nošenim kroz predeo, kugle šljunka klizile na dnu rečnog korita, upravo u potaji, sudarale se u kotrljanju, ili čak izvodile lagane lučne skokove, obmotane oblacima mulja i podgurivane prirodnim valjanjem vode, koje je – dok se duboko ispod mirne površine rotiraju u suprotnom smeru – on mogao ne da zamišlja nego čulno da doživljava: Zorger je pokušavao, baš kao i u svemu, sebi da predstavi ta burleskna, majušna oticanja koja su ga ponekad prijatno rastrojavalala, a onda, opet, blaženo uznemirujuće sasvim i obuzimala.

U poslednjih nekoliko godina – otkako je živeo gotovo sasvim sam – bilo mu je potrebno da tačno zna gde se u svakom trenutku nalazi: da uočava odstojanja; da je siguran u nagibne uglove; da građu i slojeve tla na kojem bi svaki put stajao naslućuje barem do neke dubine; da merenjem i utvrđivanjem

granica najpre uopšte sebi stvori prostore, kao „jednostavne oblike na papiru“, pomoću kojih bi, međutim, u svakom slučaju tek nakratko, i samog sebe ustrojavao i činio neranjivim.

Zorgeru je bila potrebna priroda, ali ne samo „nedirnutu prirodu“ – nego mu je bilo dovoljno i da, na primer, u bilo kom velikom gradu opazi jedva приметne izbočine ili kanale, tiha ulegnuća ili ispupčenja na uličnom pločniku, podove crkava i kamene stepenice, gažene stolicima; ili da se u onim najpre nepristupačnim soliterima maštom spušta sasvim odozgo, vertikalno nadole kroz sve spratove, sve do podruma, i da na taj način sanjari, na primer da zamišlja tamo granitnu osnovu – a snalaženje u prostoru i vazduh neophodan za život (ujedno za samopouzdanje) proisticali su jedno iz drugog.

Imao je sposobnost (koja, naravno, ne beše postojana, nego sporadična i slučajna, pri čemu je taj slučaj omogućavala tek njegova obuzetost poslom i činila ga malčice postojanijim) da u nuždi pozove u pomoć prostore sveta u koje se kroz svoj posao jednom već bio uživio – ili da ih, samo radi zabave, svoje ili bilo čije, navede, sa svim ograničenjima, svetlosnim okolnostima i odnosima vazdušnih strujanja, sa stupnjevim dužina i širina, sa položajem nebeskih tela, kao večito pitome, svakom i nikom pripadajuće slike za događaje koje je valjalo tek izmisliti.

U svakoj novoj sredini – nezavisno od toga da li se ova prvom pogledu otvarala kao jednolično pregledna ili, svojim oprečnostima, kao pitoreskna, u svakom slučaju sagledljiva – usledilo je pak, odmah posle tog trenutka naivne prisnosti sa prostorom, kao zauvek tupo iščuđavanje, doživljeno kao remećenje ravnoteže, kao da se konačno ponovo stajalo pred tim golim i već poznatim kulisama, uz pojačano osećanje krivice da se ni ovde „nije na mestu“: zato je, s vremenom, Zorgeru postala strast da, ostajući napolju i izdržavajući tu prvu prazninu, posmatranjem i skiciranjem ponovo za sebe pridobija te tako brzo prokockane prostore; i odavno već ne osećajući se nigde kao kod kuće, niti, dakle, u mogućnosti da se posle takvih

turističkih ponižavanja po zemaljskim predelima ponovo skrasi između svoja četiri zida, ugledao je sada u tom mestu svoju jedinu šansu: čak i ako mu se (često i mrskom) nije prepuštao sa pregalaštvom, nije više bilo ni pribežišta u prostore njegove prošlosti – ali u srećnom slučaju, u toj duševnoj iscrpljenosti, sažimali su se svi njegovi prostori, novoosvojeni sa pređašnjim, u kupolu razapetu oko neba i zemlje, kao neko svetište, ne samo privatno nego i za druge otvoreno.

Posle prve obeshrabrenosti pred prirodom, koja je svaki put prerano obećavala i odmah opet razočaravala, Zorger je morao, ukoliko nije hteo da se izgubi, svom žestinom da se u nju udubi. Okolinu, do najsitnijeg oblika – brazde u kamenu, promene boja u mulju, peska koji je vetar naneo ispred biljke – valjalo je da shvati ozbiljno, kao što dete može ozbiljno shvatati, ne bi li se, on koji gotovo nigde nije pripadao, i inače ni za šta nadležan, uopšte mogao za nekog uhvatiti – a to mu je ponekad polazilo za rukom samo uz ljutito prevazilaženje sebe.

Za koga se, dakle, vezati? Zorger je bio svestan koliko je on svojoj nauci u isto vreme pristupao kao prema religiji: tek ga je rad uvek činio kadrinim za povezivanje, i za odabir, i to u dva smisla: mogao je da bira i da bude izabran. Od strane koga? Bilo koga; samo da je poželjan.

Njegovo prilaženje oblicima zemlje, ne fanatično, nego tako svesrdno da se i sam pritom postepeno osećao kao samostalan oblik, dosad mu je, time što ga je ovaj odvajao od Velike Bezobličnosti koja je pretila pukim čudima i raspoloženjima, uistinu spaslo dušu.

A drugi ljudi? Zorger još nije obavljao takav posao kojim bi nekome izričito mogao biti od koristi ili možda čak služiti bilo kakvoj zajednici: nije radio na naftnim bušotinama, niti je umeo da predviđa zemljotrese, niti je, bar ne kao odgovorni, preispitivao čvrstinu temelja u projektu nekog gradilišta. Ali bio je siguran u „svoje stvari“: bez tog svog naprezanja da izdrži ono začuđujuće svakog zemaljskog predela, da raspoloživim

metodama iščitava u predelu, i da iščitano strogo uređeno dalje prenosi, ne bi on ni sa kim mogao da se druži.

Nije verovao u svoju nauku kao u, recimo, neku vrstu svet-ske religije, nego mu se uvek odmereno obavljanje posla („rad po meri“ bio je Zorgerov uzorni postupak za pokraj njega haotičnog, često i dragog, skokovitog Laufera) odvijalo u isto vreme kao vežba sveopšteg poverenja, pri čemu je merljivost u tehničkim i svakodnevnim radnjama bila stalni pokušaj meditiranja, koji ga je, naravno, na mestima kao što su kupatilo, kuhinja ili ostava za alat, ponekad puštao samo da značajno pipka uokolo. Zorgerovo verovanje nije bilo upravljeno ni prema čemu; samo mu je omogućavalo, kada bi mu krenulo od ruke, da učestvuje u „svom predmetu“ (u probušenom kamenu, ali i u cipeli na stolu, u šivaćem končiću pod mikroskopom) i obdarilo ga je, često potištenog, koji se sada stvarno osećao kao istraživač, humorom: doveden do nekog tihog vibriranja, on je onda jednostavno pogledao svoj svet izbliza.

U takvim razdobljima nesebične predanosti (u kratkotrajnim trenucima nade viđao je sebe kao glupog) Zorger nije bio božansko biće; samo je znao, zakratko, ali zahvaljujući oblicima ipak ovekovečivo, šta je lepo i dobro.

Želeo je da veruje zbilja u nešto određeno, a da se pod tim nikada ne bi moglo pomisliti na nekakvog boga; ali u periodima nedaća primećivao je – da li samo pod prinudom? – da je upravo i on uvek hteo da pokorno misli na boga. (Želeo je ponekad da je pobožan – što mu nikada nije uspevalo; tada je, međutim, bivao siguran da su ga „bogovi“ shvatali.)

Da li je i zavideo onima koji su nepopustljivo verovali, koji već behu spaseni čopor vernika? U svakom slučaju, bio je ganut njihovom nekapricioznošću, njihovim prelaženjem bez po muke iz ozbiljnosti u vedrinu, njihovim istrajnim, blagotvornim, dobrim bićem-okrenutim-napolje; on sam ponekad naprosto *nije bio dobar*, a nije se sa tim ni mirio: isuviše često bi nešto pozdravljao rečitim oduševljenjem, od čega se odmah

potom okretao u nemu nevoljnost – umesto da mu, jednom zasvagda, odgovori nekim sveobuhvatno delujućim humorom.

Uprkos tome, vernici nisu bili društvo za njega. Shvatao ih je, ali nije mogao govoriti njihovim jezikom, jer je ostao bez reči, ili bi u izuzetnim stanjima svoje religioznosti govorio njima stranim jezikom: u „mrkloj noći njihovog verovanja“, u kojoj na usne nije navirala nikakva jasna reč, ostajao bi im nerazumljiv.

Zorgeru su se, naprotiv, jezičke formule njegove nauke, i pored sve ubeđenosti u njih, uvek iznova mogle činiti kao vesela vrtoglavica; ti obredi razumevanja zemljišta, ti sporazumi za opisivanje i imenovanje, predstave vremena i prostora, javljali su mu se pod znakom pitanja: to da je jezikom koji se oblikovao u istoriji čovečanstva trebalo da promišlja istoriju neuporedivo drugačijih kretanja i oblića zemaljske kugle izazivalo je i dalje neko naglo, telesno zanošenje, i često mu je bilo upravo nemoguće da preko istraživanih prostora promišlja vreme. Slutio je mogućnost sasvim drugačije sheme predstavljanja vremenskog protoka u oblicima predela, i video je sebe, prepredenog i podsmešljivog poput svakog radikalnog mislioca (to je uočavao na svim njihovim fotografijama), kako svetu podmeće svoj sopstveni zanos.

Tako je sada Zorger, sposoban za igru mislima, u razmahnutosti na kraju radnog vremena, mogao da pred žutom divljinom oseti i napuštenost onoga koji bi, bez verovanja u snagu oblika, ili u neznanju jer nije mogao da veruje, nalazio sebe pred tim zemaljskim predelom samog kao u nekoj mori: bio bi to užas pred telesnošću, pred neopozivim krajem sveta, gde taj što se zadesio pred usamljenošću – ni iza nje ne bi bilo više ničega – ne bi mogao ni umreti na licu mesta: jer ne bi bilo više ni lica ni mesta – čak ga ni to telesno ne bi moglo sustići: jer ne bi više bilo ni takvih imena – jednostavno bi samo zauvek nestao pred užasom; jer ni vremena više ne bi bilo. A dolina reke i prostrano ravno nebo nad njom javili bi se nenadano kao oba dela otklopljene školjke iz koje je, jezivo zavodljivo,

za drhtaj brže, oštrije sladostrasno izbijao vrtlog onih koji su nestali otkad je sveta i veka.

Nehotično, iz te igre otrgnut, Zorger se, kao sopstveni dvojnik na nekom ispustu od mulja, gline, možda i zlatnog praha, u toj praznini koja je zvrjala, istovremeno i jednako menjala smer, okrenuo ka civilizovanom zaleđu gde su svuda po žbunju mahali žbunasti svetli repovi pasa na lancu, gde su po zemljanim krovovima indijanskih koliba svetlucali razbokoreni žbunovi trave, i gde je „večito drugi“ – tako je on svoga kolegu Laufera video u tom trenutku – u čizmama sa šarama, okorelim od blata, i u specijalnoj jakni sa mnogo džepova, sa svetlucavom lupom oko vrata, upravo se vrativši sa rada na terenu, stajao na najvišem drvenom stepeniku pred kućom sa zabatom, lica i gornjeg dela tela još na suncu, u prvoj bespomoćnosti povratka kući, povratka na mesto koje mu je služilo samo kao obično boravište, najpre ukočen, istovremeno nezgrapno, oponašajući stav Zorgera i gledajući, kao i ovaj, u ogromni predeo reke, pušeci cigaretu, slično zgrčenog izraza lica, kao da je poput figure čudno vapijuće za pomoć predstavljao jednog od onih mnogobrojnih identičnih pozadinskih muškaraca poređanih u nekom nizu.

Laufer je bio prijatelj sa kojim se uzajamno poverenje nije ispoljavalo u pajtašenju, nego u ponekad skoro strašljivoj učtivosti. Nikada među njima, koji su pak svakodnevno zavisili od raspoloženja, ne bi bila moguća eksplozija ćudljivosti (koja bi im ponekad bila i nužna). Premda su radnu sobu u kući morali da dele, samo se u početku događalo da su jedan drugom stajali na putu; svako je imao, u spavaćoj sobi takođe – kuća se sastojala samo od te dve prostorije – i bez plana svoje mesto. Postojalo je po sebi razumljivo zajedništvo, iako je, svaki put kada su nešto zajedno radili, izgledalo kao slučajno; svako se baktao samo sa svojim stvarima, imao je, čak i u kući, svoje puteve. Nisu jeli u pravom smislu reči zajedno, nego je jedan dolazio i jeo sa drugim koji je propisano obedovao, i bivao je

tada kao pozvan: „Hajde, popij sa mnom čašu vina!“ Ako je jedan pozeleo muziku, njegov partner nije izlazio napolje, nego je možda postepeno, bez pravog sudelovanja, počinjao da sluša – čak bi i pozeleo neku stvar ponovo.

Laufer je bio lažljivac; Zorger, i pored sve smirenosti i nedokučivosti, još uvek nepostojan čovek, sve do naprasne ravnodušnosti, čak nevernosti: obojica su slutili ili prećutno poznavali loše strane drugoga (čak su ih avetinjski predosećali, poput onoga protiv koga su ove i stvarno jednom bile uperene) i, znajući dobro da bi i te kako prema nekom trećem uvek mogli biti zlikovci, ali nikada jedan prema drugom, bili su godinama srećni što imaju jedan drugoga: svako je sebe zajedno sa prijateljem osećao kao dobronamernog, ni u kom slučaju kao zlotvora.

Nisu oni činili par, pa ni u kontrastu; pre su tokom vremena postali, makar i sa distance, partneri – uhodani ali ne i zakleti: protivnici jednoga mogli su drugome ostati dobri poznanici.

Laufer, lažljivac, naravno nije imao neprijatelja, a njegova je lažljivost tek tu i tamo ženama upadala u oči, i to samo retkim, a one su onda pak, kao da su znale tragičnu tajnu, kao na život i smrt jurile za Lauferom i, isključujući sav preostali svet iz tog odnosa, vezivale se za njega.

Bez udvaranja, bivao je on odmah svuda omiljen, a ljudi su ga i u njegovoj odsutnosti imenovali, ne samo ovde na američkom kontinentu gde je to inače i običaj. Istina, psovali su ga s vremena na vreme, ali uvek tek kao kada se svoj junak ismeva: nikada nisu dopuštali da ga neko sa strane napadne. Kraj sve svoje telesne nepostojanosti – delujući uredno i lutkasto kada je usiljeno tih sedeo naspram Zorgera često utronulog u misli – već na prvi pogled je iskazivao, čak i svojom nikako atletskom, nego uveseljavajućom, a time i kao bratskom masivnošću, neko srećno jedinstvo, neku nemirnu, samopokrećuću sredinu čiji bi deo pozeleo da budeš; on, lažljivac, imao je u sebi nečeg pouzdanog: uvek kad si ga video, osećao si olakšanje ili radost, čak i ako je on samo zakratko promolio glavu kroz vrata.